

HONDERD JAAR FRIESCH PAARDEN-STAMBOEK; DE FOKKERIJ EN HOE NU VERDER?

door W. van der Holst, Vakgroep Verloskunde, KI en Voortplanting Yalelaan 7, de Uithof, Utrecht

I Conservatieadviezen

Inleiding

In dit tijdschrift is over de conservatie van zeldzame huisdierrassen door de Graaff en Buis in een aantal afleveringen o.a. nader ingegaan op de foktechnische problemen in kleine populaties.

De populatie van Friese paarden in ons land rond 1979 met ± 2000 dieren is in verhouding tot andere populaties paarden relatief klein te noemen. Een aantal problemen binnen de fokkerij van vooral veterinaire-technische aard vroegen om bestudering en indien mogelijk om een oplossing.

Een fokkerijadviescommissie heeft zich over de problemen gebogen en het bestuur van het stamboek een tweetal mogelijkheden voorgelegd, te weten

a. Invoer van vreemd bloed

b. Selectie en fokbegeleiding binnen het ras.

a. Los van de emotionele overwegingen die binnen het stamboek losgemaakt werden tegen deze plannen, staan een aantal voordelen.

Wanneer duidelijk vast staat dat een aantal problemen verband houden met een toename van de inteelt binnen de populatie, dan kan het heterosis effect bij kruising van rassen een aantal problemen terugdringen, hetgeen in andere fokkerijen ook met andere diersoorten duidelijk is aangetoond. Op het moment dat men het woord kruisen noemt dient de vraag, met welk ras direkt gesteld te worden.

Wie het boek van Ir. G. Bouma (1979) over het Friese Paard goed bestudeert zal tot de conclusie komen dat dit geen eenvoudige zaak is. Ook de fokkerij van de Lippizaners kampt met gelijke problemen en de kruisingsexperimenten met Andalusier hengsten e.a. verlopen alles behalve hoopvol. Wanneer men alle experimenten met Friese paarden uitgevoerd in de laatste 50 jaar en de geschiedenis van het paard in West-Europa de revue laat passeren, dan kan men zich afvragen, indien nog niet vaststaat dat mogelijkheid b. niet uitvoerbaar zou zijn, waarom aan een bastaardfokkerij begonnen dient te worden.

Het bestuur van het stamboek, unaniem gesteund door de fokkers, heeft de adviescommissie opdracht gegeven de selectiemogelijkheden binnen het ras na te gaan en een adviesparingenbeleid op te stellen.

Uit een studie van van der Ploeg is onder andere vast komen te staan, dat er een tendens bestaat dat het registratiepercentage aan veulens van hengsten lager wordt, naarmate de inteeltcoëfficiënt van die hengsten hoger is.

Het fokbeleid en het fokplan 1979

De financiële armslag die het stamboek nodig had voor de uitvoering van een totaal plan, waarin opgenomen gesubsidieerde adviesparingen, opfokpremies voor jonge hengsten en centrale opfok van 1,5 - 2,5 jarige leeftijd van de advieshengsten, was niet aanwezig. Ook bij de overheid i.c. het Fonds Nederlandse Veefokkerij kon financiering van het totaal plan niet bereikt worden, gezien de daar ook gerezen financiële zorgen bij de bron van het Fonds. Het

stamboek is echter dankbaar dat men de geplande adviesparingen wel heeft willen subsidiëren voor een periode van 5 jaar. De commissie heeft zich ook ten doel gesteld om na 5 jaar een evaluatierapport op te stellen om te bezien of de ingeslagen weg een juiste blijkt te zijn en of men af kan zien van inkruisen van vreemd bloed.

Het selectiebeleid richt zich momenteel sterk op enkele aspecten van de jonge hengsten, zoals het exterieur (type en algeheel voorkomen), beenwerk (stuwung vanuit de achterhand), de ontwikkeling van het geslachtsapparaat en de spermakenmerken. Da; naast vormen de bloedvoering, de inteeltcoëfficiënt, de vruchtbaarheidstatus van moeder en het karakter, selectiecriteria.

Dit beleid geldt voor alle enter- en twenterhengsten. Daarnaast probeert het stamboek met een 80-tal merries, adviesparingen uit te voeren om de inteelt laag te houden en goede uitgeselecteerde merries wat meer gelijk over de beschikbare hengsten te spreiden,

Ook de hengsten uit de adviesparingen worden op de bovengenoemde wijze verder geselecteerd. De nadruk in het gehele beleid ligt op de aanfok en selectie van de dekhengsten, omdat de invloed hiervan groter is in de fokkerij, maar de merries geboren uit adviesparingen zijn even zeer van belang, echter hun invloed zal geringer zijn.

Uitgegaan wordt van een beschikbare merriestapel van 1000 stuks. Teneinde de inteelt voldoende laag te houden zullen hiervoor circa 25 dekhengsten ter beschikking moeten staan, ook al is dit aantal in feite nog te groot voor een rendabele hengstenhouderij.

De gemiddelde fokloopbaan van de hengsten is op 8 Jaar gesteld, hetgeen betekent dat jaarlijks 3 a 4 nieuwe jonge dekhengsten voor de aanvulling nodig zijn. Om voldoende scherp te kunnen selecteren is het gewenst uit te gaan van achtmaal zoveel hengstveulens dus $8 \times 3,5 = 28$ stuks.

Gezien het feit dat de helft der geboren veulens van het mannelijk geslacht is en dat circa 70% der dekkingen resulteert in de geboorte van een levend veulen (mits de merrie van te voren op vruchtbaarheid worden uitgezocht!), dienden jaarlijks $2 \times 28 \times 10/7 = 80$ merries gedekt te worden voor de aanfok van deze hengstveulens. Dat is dus 8% van < beschikbare merriestapel.

I. De eerste stap van het fokplan is de aanwijzing van deze 80 kandidaat-hengstmoeders. Deze aanwijzing moet geschieden op grond van de volgende criteria:

- a. vruchtbaarheid van de merrie zelf; moet bijvoorbeeld al 4 jaar in de fokkerij gebruikt zijn, veulenpercentage moet minstens 50% zijn, moet weinig problemen hebben met aan de nageboorte blijven staan.
- b. vruchtbaarheid van de vrouwelijke lijn.
- c. karakter (makheid en gewilligheid).
- d. exterieur, met name kwaliteit beenwerk.

De keuze van deze hengstmoeders-in spe geschiedt door het stamboeksecretariaat en de inspecteur, waarbij eerst op papier een 100-tal wordt uitgezocht. Na een nadere inspectie van deze merries zelf blijven er nog 80 over. Wanneer we de fokloopbaan van deze kandidaat-hengstmoeders na aanwijzing op gemiddeld 6 a 7 jaar stellen, dan moeten jaarlijks ongeveer 10 merries vervangen worden door jongere merries. Voor deze jaarlijk; aanvulling zullen telkens zo'n 15 op papier uitgezochte merries geïnspecteerd moeten worden. Het is dus een dynamisch bestand.

De tweede stap van het fokplan omvat adviesparingen voor de kandidaat-hengstmoeders.

Door het stamboek worden op basis van bloedvoering (= vermindering inteelt) voor iedere kandidaat-hengstmoeder een paar (2 a 3) hengsten aangewezen, waardoor deze merrie gedekt moet worden. Alleen wanneer de fokker zich aan dit dekadvis houdt komt hij in aanmerking voor een deksubsidie. Tengevolge van de beperkte hengstenkeuze zal de fokker namelijk extra reis- en verblijfkosten voor de merrie maken. Eventueel kan een extra veterinaire begeleiding van deze merrie gevraagd worden tijdens het dekken, bijvoorbeeld onderzoek van slijmmonsters, hetgeen ook extra kosten met zich meebrengt.

De voor de adviesparingen aanbevolen hengsten worden gekozen uit de totale dek-hengstenstapel van circa 20 stuks op basis van vruchtbaarheid, beenwerk, makheid en verervingsresultaten (vooral wat betreft beenwerk en karakter).

Dit betekent dat minstens 1 jaargang veulens van deze hengsten geboren en beoordeeld moet zijn, dus dat de aanbevolen hengsten reeds 5 jaar of ouder zullen zijn. De groep hengstvaders moet minstens 10 stuks omvatten en jaarlijks kunnen hiervan 1 a 2 vervangen worden. Deze 10 hengsten moeten ieder liefst even intensief ingezet worden voor de adviesparingen, dus van iedere hengst worden circa 8 adviesparingen per jaar uitgevoerd.

II. De praktische uitvoering en een overzicht van de registratie over de jaren 1981 en 1982.

Door een korte voorbereidingsfase tengevolge van de onduidelijkheid over de beschikbare financiële middelen en tengevolge van de afwachtende houding van de friese fokkers konden in 1980 slechts 41 deelnemende merries geboekt worden. Hierbij ging het om 22 (54%) modelmerries of te wel de "keurtroep" van het stamboek en 19 (46%) stermerries welke op grond van eigen vruchtbaarheid of vruchtbaarheid van de stam geselecteerd waren.

Een groep van 9 hengsten werd hierbij uitgezocht op grond van de kwaliteit van minstens 1 veulenjaargang, een veulenregistratiepercentage van minstens 50% en het percentage primeringen der veulens.

Bij iedere merrie werden minimaal 3 hengsten uitgezocht, primair op het verkrijgen van een zo laag mogelijke inteelt bij het fokprodukt, volgens een aantal criteria:

a. over beide ouders gaande moeten er minstens 4 generaties liggen tussen de gemeenschappelijke voorouder of meer wanneer ingeteeld wordt op meerdere voorouders. Hierdoor wordt voorkomen dat de inteelt totaal in de eerste 5 generaties boven de 4,5% komt.

b. inteelt op de hengst Mark 232, die momenteel de meeste invloed heeft, hoe zwak ook,

werd niet toegestaan.

c. bij het fokken van een hengst binnen zijn eigen merriestam werd er tevens op gelet dat de gemeenschappelijke voorouder zo ver mogelijk naar achter lag.

d. daar waar geen keuze mogelijk bleek volgens het criterium a. moest met een hogere inteelt (< 6%) genoegen genomen worden.

Het geheel moet worden gezien als een experiment, waarbij de waarde als hengstmoeder voorop staat. Jaarlijkse bijstelling naar beide zijden om een zo groot mogelijke variatie te handhaven is noodzakelijk.

In 1981 werden 81 merries geboekt en 7 advieshengsten. Hierbij ging het om 28 (35%) modelmerries en 53 (65%) stermerries. De modelmerries werden aangevuld met dieren ouder dan 13 jaar en de stermerries met 4, 5 en 6 jarigen, waarbij het vruchtbaarheids criterium niet strak gehanteerd kon worden. De andere criteria waren gelijk aan die van 1980.

Het gevolgde systeem waarbij voor iedere merrie 3 hengsten worden geadviseerd laat de fokker de mogelijkheid vanuit zijn kennis, ervaring en feeling de best passende te kiezen. Op volgorde plaatsen van de 3 hengsten qua voorkeur is ongewenst, voornamelijk vanuit de wetenschap: "fokken is (blijft) gokken".

De registraties '81 en '82

Een belangrijk probleem binnen het Friese ras, vormt het niet tijdig afkomen van de nageboorte bij de merrie. Dit behoort binnen 1 a 2 uur na de geboorte van het veulen plaats te vinden en bij andere rassen wordt bij slechts 1 a 2% van de merries deze door de dierenarts na ca 6 uur verwijderd.

Bij het Friese paard bedraagt dit percentage gemiddeld 30% met een jaar variatie over de afgelopen 10 jaar berekend van 22 tot 42%.

Mogelijk heeft de verwantschap van vader en moederdier hierop invloed. De vrucht-vliezen (nageboorte) een produkt van de vrucht, zullen lichaamsvreemder zijn voor de moeder, naarmate vader en moeder minder verwant zijn. Hoe lichaamsvreemder de nageboorte is ten opzichte van de moeder, des te meer afweer wordt er opgeroepen en des te beter wordt hij afgestoten.

Met behulp van enquêteformulieren over de geboorte en het vervolg wordt door het stamboek al reeds 7 jaar geïnventariseerd.

Er blijken inderdaad verschillen te bestaan tussen de percentages merries met nage-boorteproblemen uit de gehele populatie, vergeleken met merries uit de adviesparingen (lagere verwantschap vader en moeder van het veulen). Onderstaande tabel geeft een overzicht hiervan.

1981		1982		Totaal	
Advies	Rest	Advies	Rest	Advies	Rest
3/25	107/392	6/49	180/458	9/74	287/850
12%	27,3%	12,2%	39,3%	12,2%	33,8%

De getallen zijn nog klein, maar we mogen spreken van een tendens in positieve zin, zeker omdat uitbreiding van de groep adviesmerries in 1981 bijna hetzelfde nageboorte-percentage te zien geeft als in 1980.

Het probleem zal nooit geheel opgelost kunnen worden omdat het duidelijk multifactorieel beïnvloed wordt, maar terugdringen naar een laag percentage vergroot de kans op drachtig worden van de merrie in hetzelfde jaar, aanzienlijk.

De selectie op spermakenmerken begint momenteel ook duidelijk zijn vruchten af te werpen, hetgeen m onderstaande tabel is aangegeven.

Periode	goedgekeurd	afgekeurd	% goedgekeurd
1977 t/m 1981	13	10	56
1972 t/m 1976	53	28	65
1982 t/m 1983	27	8	77

Een totaal van 139 hengsten werd tussen 2.5 en 5-jarige leeftijd onderzocht, waarbij een opsplitsing is gemaakt tussen goed- of afgekeurd op spermakenmerken van minimaal 3 sprongen sperma.

Een veel gehoorde bewering bij de fokkers was het teruglopen van de hoogte van de primeringen der veulens, omdat tengevolge van het strenge selectiebeleid in de adviesparingen, dit eveneens zou plaatsvinden bij de rest van de veulens. Onderstaande tabel geeft hiervan een indruk.

	1981		1982		Totaal			
	Advies	Rest	Advies	Rest	Advies	Rest	Advies	Rest
eerste	3/23	8/291	3/36	7/300	6/59	15/591		
	13%	3%	8%	2%	10%	3%		
tweede	8/23	106/291	11/36	99/300	19/59	205/591		
	35%	36%	31%	33%	32%	35%		
derde	12/23	177/291	22/36	194/300	34/59	371/591		
	52%	61%	61%	65%	58%	62%		

Het blijkt dat dankzij de strenge selectie van de ouderdieren er een tendens bestaat naar een betere primering voor veulens uit de adviesparingen. Meer dan een tendens mag het niet genoemd worden gezien de nog te geringe aantallen. De daling le premies en de stijging van de 2e premies in de adviesveulens wanneer we 1981 en 1982 met elkaar vergelijken zou veroorzaakt kunnen zijn door de relatieve afname van het percentage model merries ten gunste van 4, 5 en 6 jarige stermerries.

Na deze globale weergave van de uitvoering van een gedeelte van het fokplan van het Friesch Paarden Stamboek en de tot nu toe bewerkbare registratie, zou men zich de vraag kunnen stellen: Zijn we op de goede weg?

Het antwoord kan kort zijn: Wij waren op de verkeerde weg, gezien o.a. enkele eerder genoemde veterinaire problemen.

De werkelijke waarde van de genoemde verbeteringen wordt pas goed meetbaar over 3 a 5 jaar, omdat het generatieinterval bij het paard zo groot is. Iedere geringe verbetering momenteel in positieve zin benaderen, maar wel kritisch, daarbij gesteund door het vertrouwen van een groot aantal fokkers en de nodige financiële ondersteuning door derden kunnen het Friese paard in zijn oorspronkelijke type en vorm behouden als een waar er groots cultuurgoed voor het nageslacht.

Literatuur Bouma, G.J.A., 1979. Het Friese Paard. Friese Pers.